

חֹן בְּסִפּוּרֵי חֵם לְשׁוֹן

לכבודו של חכם לשון

(עם הוספת „ספר חנוך ילון“)
מאת ג. קרפז

משמעויות או להסביר משמעויות שנעלמו בשל טיהור של דורות מעתיקים מדפוסים ומדקדוקים מחקרים.

דרך זו של הקרנת אור הורו על לשון המקרא מתוך דברי רז"ל, ודאי שהיא רשותם של רבים מן החכמים. ברם שום אחד מהם לא עסק בענין זה בעקביות כזו כמו ילון — ועדות לכך הסדר המיוחד שהקדיש לשם כך „קונטרסים“ שלו. למהר להוסיף שבחקר מסוינות הלשון כפי העדות בישראל ודאי שהדין עם קוטשר, האומדן על כך, שילון יצר כאן יש מאין ואף הניח משייכים בדרכו זו (מחקרו של יצחק שבסאל על מסורות התימנים בדקדוק לשון המשנה, המתפרסם כאן, עדות מאי לפת היא לכל שיטתו ניקודו של ילון למשנה לניקוד המצוי כאן). ועד כדי כך מסתעף מקצוע חדש זה של חקר מסורות האיגוי, שהוא מגיע למשל לידיד של ימי הביניים ואף להגייה ספרדית באשכנז מלפני דורות. תורה שלימה היא זו וכשנכנה ויפיע קובץ מחקריו הפוריים של ילון (נמצא כבר התחל מכבש הדפוס ועתיד להופיע בהד צאת מוסר ביאליק), יכירו וידעו הרבים מה ידעה רחבה פרש ילון במקצוע זה — הוא אינו יחיד ובודד במועדו.

דומה שבשתי פנינת שבמסותו המאלפת והתשובה לא יצא פרש' קוטשר ידי חובתו. הכוונה לילון המבקר סזה ולאיש הסגנון המער לה ותנאה מזה. נמצא כאן, כמוכח, פרק על המבקר. אף מובנת אולי הסיבה שלא הרויב את הדיבור על כך. אולם מהשירות הנמצא כאן לא יוכל הקורא לדעת שילון היה במשך שנים איש ריב ומדון לאחזי הגה הלשון שבכאן. ב"דבר" בלבד וביתוד בימי עריכתו של דב סדן את ה„מוסף“ הספ"רותי, נתפרסמו לא מעט דברי ביי קורת קשים וחריפים בנצימתם. כך למשל אני מוציא „ערך“ אחד מהביבליוגרפיה של מיכורי ילון, שחיבר ש. א.ש. הלא הוא מס' 181, המופיע כאן ללא כל הסבר זולת שם המאמר: „עת לדבר“. זהו הפתיחה שבכאן היא סיפר סית לילון המבקר. שאכאיה בש" ליטוחה:

„איש ויכוהים וביקורת הריי פה היה פעם כותב הטורים האלה: הניף חרבות וקלע בחיצים אל מי שגראה לו כגורם של ממש לקלקול פני הלשון העברית — ללא תועד לת — אין בידי יחידים, משור געים לדבר אחר לעשות דבר של תיקון. ישב בדד וידום. אבל יש וכאילו מסמר נתקע בבשרך והצקקה פורצת כמאר ליה, פורצת ויוצאת — — —“ עתה נשתכחו הדברים. אולם ההיסטוריה אסור לה לשכות את טאבוקו של ילון, כיחיד וללא כל „עורף“ מאחוריו, באלה שעשו את חקר הלשון וקביעת דרכיה מונופולין. בל" עדי שלהם. והסוקר פעלו של ילון חייב להקדיש דברים גם לסגנונו, האפייני לאסכולה הנלכרת, ושכבר הוגדרה ע"י כותב הטורים האלה בהודמנות אחרת כחומר אידיאלי לכל אנתולוגיה ספרותית מעולה. אפילו כל מחקר של עוסק בענינים דקים מן הדקים, לא, אנהג לפי הנוהג השגור בבקורת ולא אדבר על שאר המחקרים המתפרסמים כאן, שכן ראוי כל אחד מהם ליי חוד דיבור. אסתפק רק באזכ"רת המשתתפים שלא נזכרו קודם: ש. אברמסון, י. בן היים, ז"א גינזברג, שאול ליברמן, ש. מורג, א. מירסקי, א"ש רונסל וח. שירמן, וכן אוסיף שכל המחקרים טובבים על ציר מרכזי אחד, הלא הם הנשאים בהם עסק כל ימינו רבי חנוך ילון ופתח בהם ציר הר לאפקי חקר והפיסת.

* קובץ מאמרים במלאת לו שבעים וחמש שנים. ערכו: שאול ליברמן, שרגא אברמסון, יחזקאל קוטשר, שאול אש, ירר שלים, הוצאת „קריית ספר“, בפי יוע הקרן לזכרון אלכסנדר קהוט, גיי יודק, תשכ"ג.

חקר הלשון בדורנו ועדות לכך ספרנו זו המיוצג בחקרי נושאים, שרק הודות לילון עמקו ורחבו והיו למקצוע חשוב ונכבד ביותר. ואייני לילון שהתחיל בפירסום תורתו בהיותו כבר בן שלשים ויש וגם אז ספס פסיעותיו בנחת ואסילו בהיסוס מה ורק קמעה קמעה כבש לעצמו החום אחר החום, ואכן מראה קוטשר, כיצד מרוסות דרכו של ילון בעתיד כבר במאמריו הראשונים וביחוד גלמות הסיסחו של העברית כדי וייה אורגאנית במשך הדורות ועל כל מסורותיה בין יהודיות העולם כולו. לכאורה מושכל ראשון הוא הכלל שקבע ילון בראשית דרכו: „ספר דקדוק הכתיב עברית חייב לראות את כל הלשון כולה כח"טיבה אחת ואין עליו ללכת בדרכי הנזיים, שנוהגים להסרידה חוליות חוליות“. ברם מכאן עד לביצועו של כלל זה עדיין דחוקה הדרך, שכן יש צורך לשם כך בכלים, שרק בידי יחיד סגולה שבחכמים הם מצויים. הכלי העיקרי הוא ככובן בקיאות, שאינה שאובה ממילונים (והוא התרוע על כך פעמים אין ספור במאמריו), כמ"קורות הספרותיים של רז"ל ומה שחשוב מכך — בדיקה יסודית של הנוסח בכל מקורותיו בדפוס ובכתבי יד מזה ובמקבילים המ"רובים ואף הם במקורות אלה מזה. הגויים החותמים את העברית בתחיתת המקרא עושים זאת לא רק משום שמכאן ואילך פקע הענין למענם בעברית (דבר זה משתלט עליהם אפילו יודעים הם שחתיתכה מעין זו אינה טבעית ופונמט בהבנת העברית המקראית), אלא גם משום שעדיין לא נוצר הגוי, והוא הגדול שבגדר לים, שיקנה לעצמו בקיאות אור"גאנית במקורות רז"ל (והדוגמאות ידועות), מכאן אך כססע לתהייה על תידע הלשוני העשיר של חכמי ישראל בימי הביניים וכעת החד"שה, ולא בכדי מדגיש קוטשר את ניקת ילון לשד"ל, ויכולני להוסיף



ג'ון בייל: קומפוזיציה (שמן) — מתערוכתו בגלריה ע"ש צ'מרינסקי בתל-אביב

את ששמעתי מפי ילון במשך שנים, שאוצרות ידע לשוננו גנו"זים וטמונים בחקרי לשון של תקופת ההשכלה, שעדיין לא היוא מגנוי הנזיים, שתחת תיליהם הם טמונים וטמונים. ומהכללת מסורות חיות, אפילו היחה לשוננו מזה, של חכמי לשון מעמנו בכל הדורות, כא, וכאן עיקר חידושו של ילון בחקר העברית, החתך לרוחב בית ישר"אל בעולם כולו, לאמור, מסורות היגוי כפי העדות הקרובות ישר"חוקות, מסורות החיות עדיין כפי הצאצאים או אלה שגשתמרו בספ"רות, הוא שהכיר והבחין במסורות התימנים אם בהיגוי שבעל פה ואם בטמון בספריהם, שעדיין לא עברו ירי מדקדקים מתקנים. ענין זה של תיקוני מדקדקים בסידורים ובספרים עתיקים, הלא הם המדק"דקים שתיקנו „שיבושי“ דקדוק, ולא הרגישו ש„שיבושים“ אלה הם אוצר בלום של מסורות עתי"קות — לא אחת התרוע ילון על"י הם ותיקוניהם, שמחמת קוצר הש"גתם ראו לפניהם לשון עברית דחוסה במיטת סדום של כללים ללא כל תחושה של מסורת רבה ועשירה של עברית, החיה במי גלות ישראל בעולם כולו, כל זאת הוא איש בסימוכין עשירים, מלוקטים מכל קצווי המקורות ובי דוקים בישע בדיקות, במידה שלי פניך אוצר במלוא משמעות הח"י בה, שמכללו אתה יכול לשחזר

עשרות שנים יושב עמנו רבי חנוך ילון, גדול חכמי הלשון העברית בדורנו, ומעולם לא יצא שמו מחוץ לתחום הצר של חוקרי לשוננו שהחריה, רק לפני שנה הוא חכם צנוע זה בזרקורי הפירסומות והכותרות: פעם בשל תואר דוקטור לשם כבוד שהעני"קה לו האוניברסיטה העברית ב"רושלים ובפעם השניה לרגל פרס ישראל שזכה לו בשל פעלו המ"דעי בחקר לשוננו וכל המסתעף מכך, עתה הברו כמה חכמים, ריעים ותלמידים, ובראשם אחד מגדולי חכמי ישראל בימנו רבי שאול לי ברמן, והוציאו אסוסח מחקרים לכבודו של חכם הלשון בנושאים הקרובים לתהומי ציו"קיו, ולפני שניכנס קמעה לדון בנוסח של תורת החכם בעניני לשון ראוי להרגיש בכך לשון של הדגשה, שחובה היא על כל שעניני לשון קרובים לכו: סוס"רים, מורים וכל כיוצא באלה, להיריש לספר זה, המגלה בסיכום פזהיר, אפקים חדשים להבנת לשוננו, השתלשלותה והתפתחותה במשך כל הדורות, דבר זה סן ההכרח שרכים יתודעו לו.

הביוגרפיה „תאריכים וציגונים“ הפותחת את הספר היא אפיינית לדרכו של תלמיד חכם צנוע, שאין לו אלא תורתו, הוא שהיה ריע הנעורים של אשר ברש, עשה דרכו, ככל החבורה הזאת, ממקר מית לידתם ללבוש ושם יצקו מים על ירי רבן הסופרים והחכמים הצעירים בגליציה בראשית המאה ר' אליעזר מאיר ליפשיץ, ומר שם לוינה ועם תום המלחמה ולי אחר גלגולים של שנות מלחמת העולם הראשונה לארץ ישראל ולירושלים, באותה דרך קסולה ומקופלת פרשה לימוד אינסגסי"בית, בעיקר עצמית ועצמאית, ססמרי הדקדוק הקלאסיים שלנו דרך ספריהם של הבלשנים מא"רות העולם עד סלילת הדרך העצ"מאית והמקורית משלו, שחוללה, ללא כל הפרזה, מהפכה בחפיסת לשוננו ודרכה, מראשית הימים עד לחידושה בפינו בדורות האחר"רים.

ודאי שביוגרפיה זו, המצוייה כאן בלשון יבשה של נתונים, ראוייה היתה להרחבת דיבור, שעל כן מדובר באסכולה בספרוד תנו, שרישומה ניכר ובוטס ביותר, אף שכמעט ולא נתפסה כחטיבה תרבותית אחת, הלא היא, אם ניתן להגדירה כך, אסכולת רא"מ ליפשיץ, שמלבד בעל היוכל מיוצגים כאן מחבורה זו: ר' מרדכי בן יחזקאל ר"ש"י עגנון, מה"שיירים כמעט האחרונים של סגל החבורה, ר"ם בן יחזקאל העניק כאן מסה מופלאה, כדרך אותן המסות שבהן עשה ראשית דרכו בספרות, הוא מייחד את הדיבור על הפרשה וכל סוסק ופסוק גבישי גבישים של חכמה ותרבות לשון, היא התרבות שאסכולה זו היתה מצויינת בה. רש"י עגנון, פביא כאן ילקוט חמד (מחוך: ספרי, ספר וסופר", שאתו בכ"תוכים עדיין) בעניני המשנה לכ"בודו של ר"ח ילון, סוקד המשנה — מהגדולים במפעלי הסדע של דורנו.

ועתה נדבר כמקצת בשבחן של נושא ספר היובל, הוא השבת, שכל עיקרו חידושים על גבי חי"דושים בחקר לשוננו, ואין שבה גדול לילון מאשר הדיבור בעניני לשון ומעל אכסניה שנועדה לה"מוני המונים.

ב. כמסה על „חנוך ילון ודרכו בה"קר הלשון העברית“ מנסה פרופ' יחזקאל קוטשר לסקור דרך זו מראשיתה עד ימינו, היא הדרך שפתחה תקופה חדשה בתולדות



פרנץ ברנהיימר: רישום (דיוות) — מתערוכתו בגלריה „רינה“ בירושלים